

Gårdsnavn: Ørka **Gnr/bnr:** gnr. 3013, bnr. 2

Koordinat: Ø: 624166, N: 6584008, 22 EU89-UTM Sone 32

Synbarhet: Fullt ut synlig/gjenfinnbar i terrenget

Erling Skivdal 07.05.2009

Kulturminneregistrering

KMtype: Gårdsbruk, Annet kulturminne,

Tilstand: Intakt

Verneverdi:

Vern: ,

Beskrivelse:

Beskrivelse: Gårdstunet på gården Ørka. Hovedbygningen er fra 1840-tallet, er restaurert ved flere anledninger – blant annet i 1935, og er i rimelig god stand. Lagården fra 1909 er i forfall. Stallen i laftetømmer, bygd i 1919, står for nedfalls. Nytt fjøs ble bygd i 1938, murt opp av blokker, og erstattet da et tømmerfjøs. Kilde: Norske Gårdsbruk.

Det har ikke vært fastboende på Ørka siden 1974, men boligen har tidvis vært utleid som feriested.

Fra Varteig Historelags årstidsskrift Inga for 2008 saker vi:

Lok. nr. 1053261 Ørka forts:

Ørka ble opprinnelig etablert som husmannsplass under Kongsrud, men ble i 1834 et selvstendig bruk. Første selveiende bonde på Ørka var for øvrig en av sønnene på Kongsrud.

Siden 1840 har gården vært i samme slektens eie, og det er femte slektsleddet som nå besitter Ørka.

Sønn fra hovedbølet

Det er ukjent når det første gang var bosetting på Ørka, men husmannen Hans Jensen er i alle fall på plassen i 1723. Som på så mange andre husmannsplasser, var det til tider barn av gårdbrukeren på hovedbølet som drev Ørka. Det var eksempelvis tilfellet med to av brukerne på slutten av 1700-tallet.

Haakon Eriksen giftet seg med Maria Olsdatter Kongsrud (datter av Pernille og Ole Larsen Kongsrud), og ble husmann på Ørka. Da Haakon døde rundt 1772, giftet Maria seg igjen med Anders Larsen, som dermed overtok husmannsplassen.

Mange husmenn livnærte seg med attåttnæring ut over hva husmannsplassen kunne gi. Mange var håndverkere. Ole Olsen Ørka (1753-1823) tjente formodentlig noen daler som spillemann i bygda.

Vi går fram til 1834, da Ørka altså ble skilt ut fra Kongsrud som selvstendig gård. Gunvor (Gudnor) Andersdatter Kongsrud hadde blitt enke to år tidligere da Rasmus Andersen døde.

Syver Rasmussen fikk hovedbølet, mens broren Ole (1806-1874) fikk Ørka.

Ole sitter imidlertid ikke med gården i mer enn seks år. Hans videre ferd i livet kjenner vi mindre til, men ved folketellingen i 1865 betegnes han som "føderaadsmand" på Ørka. Han dør i desember 1874, ifølge kirkebøkene på Kongsrud.

Jens Johansen

Det blir Jens Johansen som tar over Ørka etter Ole Rasmussen, og som dermed blir stamfar til de senere generasjonene på gården.

Skjøte på Ørka er undertegnet av Ole Rasmussen og Jens Johansen 27. juni 1840. Denne handelen omfatter deler av gården. I løpet av de seks neste årene kjøper imidlertid Jens hele Ørka – med unntak av et mindre stykke som i 1840 ble lagt til Kullerud ved at Ole Rasmussen solgte det til Anders Andersen.

Jens Johansen var født på Tindlund 3. desember i 1816 med foreldre Johan Jensen og Barbra Nilsdatter. Veien fra Tindlund til Ørka for Jens vet vi lite om. 7. desember 1845 – altså fem år etter at han kjøpte Ørka – gifter han seg imidlertid med "Pige Anne Simensdatter". Anne er født i Svindal, men bodde på Moene da hun giftet seg. Presten skriver for øvrig i forbindelse med vielsen at også Jens er på Moene, men har også benevnt ham som "Ejer af en Del av Kongsrød". Anne var 27 år da ekteskapet ble inngått; Jens året eldre.

Annes søster og svoger – Inger Simensen og Torsten Carlsen – eide for øvrig Moene på dette tidspunktet. Torsten kom fra Dueholen og hadde kjøpt Moene i 1842.

Anne og Jens på Ørka fikk barna:

Julie Bolette (f. i 1846)

Mina S. (f. i 1847)

Simen (f. i 1850)

Caroline (f. i 1853).

Laura D. (f. i 1860)

Jens dør i 1861, og Anne gifter seg igjen i 1868 med Johannes Isaksen Kultorp. Johannes hadde tidligere vært gift med Ellen Gundersdatter Finnestad, men var blitt enkemann i 1865.

Anders Jensen

En av forloverne i bryllupet til Anne og Johannes var for øvrig Anders Jensen Kultorp. Han hadde tidligere samme året (6. mars i 1868) giftet seg med Julie Bolette, en av døtrene til Anne og Jens. Forloveren var følgelig svigersønn til bruden (Anne). Dessuten var han nevøen til brudgommen (Johannes) ettersom Anders var en sønn av Birthe Gulbrandsdatter Sulusnes og Jens Isaksen Kultorp.

Lok. nr. 1053261 Ørka forts:

Anders var født på Sulusnes 9. september 1842. Birthe og Jens var på dette tidspunktet ikke gift, men det skjedde året etter.

Vi nevner for øvrig at Julie Bolettes søster Caroline i 1872 giftet seg med Anders' bror Johan. Brødrene var forresten forlovere i hverandres bryllup på Ørka.

Julie Bolette og Anders tok over Ørka etter Julies mor i 1868, og drev gården fram til 1925. De fikk barna:

Julius August (f. i 1868 – død i 1869)

Inger Augusta (f. i 1870)

Julius (f. i 1872)

Berte Marie (f. i 1874)

Johan Arnt (f. i 1877)

Ludvig (f. i 1879 – død samme året)

Ludvig (f. i 1880 – død i 1881)

Ludvig Hilmar (f. i 1882 – død i 1935)

Anna Elise (f. i 1884 – død i 1953)

Karl Edvind (f. i 1886 – død i 1887)

Karoline Emilie (f. i 1888)

Fire av barna i den store søskenflokket på Ørka døde altså som spedbarn. Av de øvrige kan vi eksempelvis nevne at Julius kjøpte Brenne, Arnt kom til Tappelapp i Eidsberg, mens Ludvig overtok en av Kullerud-gårdene.

Julie Bolette dør for øvrig 25. oktober i 1897, mens Anders lever som enkemann på gården fram til han dør 6. juli 1925.

Karoline Ørka

Det ble yngste jenta, Karoline som overtok foreldregården Ørka. Hun var født 6. juni i 1888, og bisto faren i gårdsdriften etter hvert som han begynte å bli en eldre mann. Gården overtok hun formelt ved farens død i 1925.

Det var nok en utfordrende hverdag for en kvinne å ha ansvaret for full gårdsdrift for henimot ett hundre år siden. Karoline Ørka var ikke den som sparte seg. Hun var en hardarbeidende kvinne, enten det var i forhold til huslige sysler eller på jorda, i skogen eller i fjøset.

I Karolines tid på Ørka kunne det være et par kuer på båsen, i tillegg til en hest, noen ungdyr, høner og griser.

Det ble også foretatt avvirkning i Ørka-skogen. Ikke så mye tømmer, men en del ved. Blant annet fikk Karoline leid hjelp til å hogge favneved av furu. Så var det å lesse opp en halvfavn ved på sleden og dra på Sarpsborg torg for å selge. Kan hende hadde hun også med seg noen gårdsprodukter når hun dro på sine torgturer.

Karoline dør 2. mai i 1956.

Jens Ørka

Fjerde generasjon på Ørka, som direkte etterkommere etter Anne og Jens fra 1840-årene, ble Karolines sønn Jens. Jens Albert kom til verden på Ørka 11. april i 1911, som sønn av Johannes Pedersen Kullerud.

Mor og sønn drev gården sammen i en årrekke.

Jens ble 27. april i 1935 gift med Margit Sæves – født 4. mai 1913. Margit var datter av Inga og Ole Kristian Sæves, Brenne.

Margit og Jens overtok Ørka i 1949/50. Driften var basert på melkeproduksjon, og de så behovet for å øke driftsenheten for å få et bedre fundament for gårdsdriften. Derfor kjøpte de i 1955 Kokkim gnr. 3015, bnr.

Lok. nr. 1053261 Ørka forts:

12 ("Stærtopp"), og i 1962 Bøe, gnr. 3028, bnr. 1 og 8.

("Stærtopp" er formodentlig utledet av bratt/sterkt opp. Jfr. uttrykket "å stætte", "se, han stætte".)

Margit og Jens Ørka var tidlig ute med å handle traktor. En 1951-modell "Gråtass" kom til gårds, og Jens tok i flere år på seg leiekjøring for andre gårdbrukere både Neaskogs og Ovaskogs. Det gjaldt primært harving i våronna, men også mye høstpløying. Etter hvert ble imidlertid traktoren mer utbredt, og behovet for leid hjelp forsvant på siste halvdel av 50-tallet.

Jens Ørkas store hobby og interesse var utvilsomt jakt. Det ga både matauk, og til tider også noen ekstraintekter. Blant annet solgte han på 30-tallet storfugl til både slakterbutikk og privatpersoner.

Det var mye storfugl i området i 1930-årene. Det fortelles at Jens på en og samme høst felte 54 tiurer. Jaktiveren delte han for øvrig med blant andre sine søskenbarn Ole og Asbjørn Kullerud. De hadde mange og fine jaktoplevelser sammen.

Jakten omfattet også hare og rev, og da bestanden av rådyr og elg vokste under andre verdenskrig, ble han også i etterkrigsårene en ivrig jeger på storvilt. De første årene jaktet han elg i det østre laget i Varteig, mens han fra 1957 ble fast på Bøe-laget.

Margit og Jens fikk barna:

1. Inga Karoline, f. 8. juli 1936, gift i 1955 med Odd Søbyskogen.

Barn: Anne Karin f. 1958, Tormod 1960, Sigmund 1966, Øistein 1971.

2. Solveig (død), f. 18. august 1938, gift i 1957 med Sven Halvorsen.

Barn: Marit Synnøve f. 1958, Sverre 1961, Steinar 1962, Ann Katrin 1970.

3. Anders, f. i 1944.

4. Liv Bergljot, f. 16. september 1951, gift i 1968 med Annar Pinås.

Barn: Thomas f. 1969, Frank 1970.

Margit og Jens Ørka overlot Bøe-gården til sønnen Anders i 1976, men beholdt Ørka og Kokkim til 1987.

Da de på slutten av 60-tallet valgte å gi seg med husdyrhold, tok begge seg jobb utenfor landbruket. Jens var i flere år ansatt i tømmerfløtingen, og vinterstid drev han med snøbrøyting i Oslo. Margit jobbet blant kjøkkenpersonalet på Emma Hjorts Hjem i Bærum.

Jens døde 30. desember 1991, Margit 21. november året etter.

Anders Ørka

Anders Ørka er dagens eier, født 16. mai i 1944. Han ble i 1966 gift med Lillian Jelsnes, f. 19. juli 1948 som datter av Marit og Gunnar Jelsnes.

Lillian og Anders har barna:

1. Jens Gunnar, f. 22. august 1966. Han er samboer med Siri Gangaas, f. 6. mars 1965.

Barn:

1. Gard Jakob, f. 12. februar 1995.

2. Hanna Victoria, f. 13. juli 1998.

2. Tor Anders, f. 23. juli 1967.

3. Hans Ole, f. 2. juli 1974. Han er gift med Janne Walker, f. 7. mai 1973.

Barn:

1. Torbjørn, f. 17. juni 2004.

2. Johanne, f. 18. juni 2007.

Lillian og Anders Ørka tok over Bøe, gnr. 3028, bnr. 1 og 8 etter Margit og Jens i 1976. Ørka og Kokkim gnr. 3015, bnr. 12 overtok de i 1987.

I år 2000 ble driftsenheten ytterligere utvidet, ettersom skogen på Brennås (gnr. 3012, bnr. 4 – se INGA 2007) ble kjøpt og lagt til Ørka.

Lok. nr. 1053261 Ørka forts:

Det har ikke vært fast bosetting på Ørka siden 1974 ettersom eierne da bygde ny bolig ved Varteigveien. Bolighuset på Ørka har imidlertid tidvis vært utleid som feriested. Jorda leies bort til Geir Bøe på Hauger.

Allsidig jordbruk

Ørka er beregnet å være på 54 dekar jord og 551 dekar skog og utmark. Dette la grunnlaget for allsidig jordbruk, men med vekt på husdyrproduksjon. Margit og Jens kunne ha opp til ni - ti kuer på båsen, i tillegg til fire – fem ungdyr, hest, høner og griser.

I mange år ble også Kokkim gnr. 3015, bnr. 12 ("Stærtopp") drevet som en del av produksjonsenheten, basert på melkekyr. Da var det å ro morgen og kveld fra Ørka og opp i Grytheevja, for deretter å bære melkespannene opp til "Stærtopp" der kubølingen ble melket. Arbeidskrevende og tungt, men nødvendig for å dra nytte av ressursene som lå der.

Da Bøe (3028, 1 og 8) ble kjøpt, var kuene i flere år på sommerbeite der, mens ungdynene gikk i havna på "Stærtopp".

To eldre gårdstun

Vi vet med sikkerhet at det har vært bosetting på Ørka i rundt 300 år, trolig enda lenger. Hvor bebyggelsen har ligget, er imidlertid noe mer usikkert.

Dagens gårdstun er imidlertid minst fra midten av 1800-tallet, ettersom bolighuset på Ørka ble bygd omkring 1840.

Hvorvidt tidligere gårdsbebyggelse kan ha vært plassert annerledes, er usikkert. Det som imidlertid er på det rene, er at det er tydelige spor etter bebyggelse på to andre plasser på Ørka. Det gjelder en plass sør for dagens låvebygning, samt en plass nord for gårdstunet – nedenfor veien, mellom potetkjelleren og veibommen.

Det var også en husmannsplass under Ørka – se ID 1053267.

Tilhørende enkeltminner (0):

Litteratur

Anders Ørka / eier Varteig Historelags årstidsskrift Inga for 2008